Ester Forné Castaño

Màster Universitari: Arts Visual i Educació: Un enfocament Construccionista

Resum per al treball final de màster

Facultat de Belles Arts. Universitat de Barcelona

EL PAPER DE LA NARRATIVITAT DE LES IMATGES I LA NARRATIVITAT ESCRITA EN LA CONSTRUCCIÓ DE LES IDENTITATS: posicionaments i relacions per al treball a l'aula.

La imagen no es un derivado ni una ilustración sino un medio activo del proceso de pensamiento (H. Bredekamp)

El present text té la pretensió de donar més bases al treball a l'aula amb i sobre les imatges partint de la Cultura Visual com metodologia d'ensenyament i aprenentatge en i a partir de les arts.

El text fa evident la importància de les imatges en la nostra societat i intenta justificar teòricament el seu treball a i des de l'aula . En un segon moment mostra com els docents -indiferentment si són especialistes en art- poen fer ús dels diferents mètodes d'investigació amb i a partir de les imatges utilitzant els codis de representació, les seves pròpies subjectivitats, contexts culturals i històrics, connexions interdiscursives (Segre,1979) o intertextuals (F.Plett,1991), narratives metatextuals culturals , les possibles conseqüències socials i finalment l'acció de resposta.

Where's Al? .Allen Ruppersberg . 1972
160 chromogenic color prints with 110 typewritten

La disposició dels elements de la instal.lació confereix a les imatges d'elements de la narrativitat escrita, o del llenguatge Morse.
El diàleg entre text i imatges com a performador de la identitat, recorreguts narratius que expliquen el passat personal.

Malgrat que les imatges visuals han emergit i posicionant progressivament en la nostra societat en la darrer segle com una de les formes de comunicació més importants, el seu poder social, històric i cultural és àmpliament ignorat en les escoles. Ràpidament les imatges visuals i les experiències associades a elles amb ser o arribar a ser, saturen els espais públics i privats amb influències com els infants, adolescents i professors aprenen, canvien, evolucionen o transformen les seves identitats, valors i comportaments. Més encara, les imatges com part de la cultura visual, participen dels processos de poder entre els individus amb l'aparença del sentit comú o "the way it is":

> *Why, then, is common sense so important? Because it is the terrain of conceptions and categories on which the practical consciousness of the masses of the people is actually formed. It is the already formed and "taken-for-granted" terrain, on which more coherent ideologies and philosophies must contend for mastery; the ground which new conceptions of the world must take into account, contest, and transform, if they are to shape the conceptions of the world of the masses and in that way become historically effective.*

> *Every philosophical current leaves behind a sediment of "common sense"; this is the document of its historical effectiveness. Common sense is not rigid and immobile but is continually transforming itself, enriching itself with scientific ideas and with philosophical opinions, which have entered ordinary life. Common sense crates the folklore of the future, that's is a relatively rigid phase of popular knowledge at a given place an time. (Hall,1996a).*

En els fonaments teòrics de les arts visuals trobem diferents autors que reconsideren aquest àmbit educatiu reconsiderant l'objecte d'estudi amb noves formes de mirar i estudiar derivades dels estudis de Cultura Visual (Ducum,1997,2001,2003 i Efland, Feedman i Stuhr, 2003).

> *(…)quienes consideramos los estudios sobre la cultura visual como un marco a tener en cuenta para construir otra narrativa para la educación de las artes visuales, no estamos hablando desde «el mismo» lugar, aunque utilizamos términos como cultura popular, democratización, ciudadanía, interdisciplinariedad, mirada cultural, etc. (Hernández, 2007: 46)*

Segons l'autor, les propostes presenten un nou enfoc, per tant, no es tracta d'una àrea renovada sinó d'una perspectiva que intenta establir vincles entre els problemes, els llocs i els temps. Aquesta commixtura constant porta a tractar inevitablement *el gir de la imatge i gir icònic* (Moxey, Boehm, 1994; Mitchell,1994)en l'esfera cultural i visual derivada de l'expansió de la cultura visual i les arts visuals.

Hernández ajuda a clarificar el terme de Cultura Visual explicant que quan utilitzem aquest terme principalment ho fem en tres sentits

> *"a) como un campo de estudio transdisciplinar que indaga sobre las prácticas de mirar y los efectos de la mirada sobre quien mira.*
> *b) como un paraguas bajo el cual se incluyen imágenes, objetos y artefactos del pasado y del presente que dan cuenta de cómo vemos y somos mirados.*
> *c)una condición cultural que, especialmente en la época actual, está marcada por nuestra relación con las TIC, afecta a cómo nos vemos a nosotros mismos y al mundo." (Hernández, 2010:16)*

Des d'aquest enfocament, inevitablement ens porta a parlar de la idea que Benjamin anticipà, avui dia indiscutible, de que el *gir icònic* és un dels components fonamentals del canvi en la forma en la que allò estètic i allò polític es relacionen. A l'establir una relació entre la multiplicació de les imatges i les seves conseqüències en la vida política, Benjamín va alertar sobre un altre dels fenòmens en els que clarament s'han centrat els estudis de cultura visual, els efectes d'aquest règim visual d' estetització

sobre l'educació .[1] Paral·lelament al gir icònic cal parlar del *gir narratiu* que són elements que ajuden a modelar del *gir educatiu* actual:

> *"Experiencia narrada como fuente de saber y conocimiento, como intento de construir un discurso político descolonizador de los relatos identitarios. Puede asociarse al giro narrativo y autobiográfico. (Hernández, 2011)*

Els significat de la majoria de les imatges són avui dia apreses en un multimodal entorn "televisual" en els quals estan íntimament lligats amb histories i músiques. En aquest entorn les persones trobem les imatges mass media que són dissenyades per a vendre productes, per política, per versionar la historia , o un altre vista cultural enllaçant-les amb les narratives, desitjos simbòlics i plaers. Les *narratives culturals* (Pauly, 2003:264) , o *històries socials* (Friedman,1998; Pauly, 2002) , impliquen la interpretació de la cultura visual per part dels humans a través d'enllaços intertextuals que influeixen en la construcció de significativitats com a mode de representació. Aquestes narrativitats es refereixen en com és explicada la història, com es considerada valuosa culturalment, com les identitats són imaginades.

Professors , professors especialistes i estudiants necessiten examinar aquests punts de confluència amb les imatges i analitzar com el significat es negocia amb els observadors a través de aquestes *lents cultural apreses, contextos socioculturals i experiències encarnades* (Pauly, 2003:264)

El grup d'innovació docent per afavorir la indagació INDAGA'T[2] dona algunes claus per al debat contemporani sobre la visualitat i les polítiques de la representació:
-**La imatge no parla per si sola**, cal tenir en compte la intertextualitat, la contextualització, la subjectivitat, les hibridacions i els marcs teòrics.
-**El gir visual** i els seus debats a partir de la rellevància que està prenent la imatge en la societat contemporània i d'allò visual en les ciències socials. Aquest fet provoca una emergència de noves àrees de saber: són els estudis de Cultura Visual, la sociologia/antropologia social...
-**La crisi i crítica de la representació** provoca incerteses a l'hora de desvetllar els significats, i redescobrir altres "veritats" en les imatges.
-**Les polítiques de la mirada**, entenent que la mirada mai és innocent. Mirada i poder estan íntimament connectats. D'aquí que hagin sorgit diferents enfocaments per a desvetllar i narrar aquesta relació: la teoria crítica, la teoria postcolonial, crítica feminista...

---
[1] Citat per Aguirre, I. a *Cultura visual, política de la estética y educación emancipadora*.
[2] Publicació: http://fint.doe.d5.ub.es/indagat-web/

-**La mediació institucional i les xarxes d'agents** que emmarquen institucionalment la circulació i resignificació de la imatge com a producte d'una col·lectivitat : museus, acadèmies, mitjans de comunicació...
-**Ubiqüitat tecnològica** que transformen l'estatus de la imatge. La generalització de les TIC possibiliten i demanen noves formes d'ensenyament i aprenentatge, selecció, valoració i interpretació de la informació.

La percepció de les imatges com a base d'identificació dels elements del llenguatge visual i de l'activitat de taller demana que els educadors centrem els continguts en la percepció i la producció de les imatges. Però la responsabilitat no sols recau en la percepció ja que de ser així establiríem respostes universals per a l'anàlisi de totes les obres i deixaríem de banda l'anàlisi de la història i dels contextos, ens basaríem -com moltes vegades ens hem basat erròniament els docents- en patrons preestablerts. Cal que els docents deixem espai per a la comprensió , és a dir, que considerem el significat atorgat per a cada individu.

Poder interpretar el què ens diuen les imatges, el que ens volen dir, els discursos, el context des d'on ens parlen. Ens interessa comprendre, interpretar totes les imatges de totes les cultures.

Malgrat que molts docents exploren imatges artístiques amb els seus estudiants com origen principal d'inspiració personal en treballar l'Art , molt poques vegades tradueixen les imatges com un artefacte de la Cultura Visual. Aquestes imatges existeixen dins els entramats de significants culturalment apresos amb el context de les relacions de poder que envolten la producció i el consum d'imatges. Els docents cal que considerin com els observadors negocien les significativitats enllaçant-les amb les narratives culturals , les quals, a la vegada els ajuden a entendre les maneres com el contingut cultural és après, i pot esdevenir transformat.

La proposta metodològica afavoreix la indagació educativa a partir dels espais en blanc propiciadors de dissertacions, reflexions, contrastos per tal de reconstruir els coneixements a partir del diàleg.

> *"Through dialogue, the teacher-of-the-students and the students-of-the-teacher cease to exist and a new term emerges: teacher-student and students-teachers. The teacher is no longer merely "the-one-who-teaches", but one who is himself taught in dialogue with the students, who in turn, while being taught, also teach. They become jointly responsible for a process in which all grow" (Freire, 1973:67)*

Els resultats de les investigacions es presenten de forma accessible i inspiradores en primer lloc per *la veu* (Freire) dels educadors, però que donen pas a la alliberació de

les múltiples veus i perspectives (Bajtín, 1981) dels alumnes portant a terme una pràctica creativa reflex dels processos. La combinació de la investigació narrativa amb els mètodes d'investigació basats en les arts origina diferents perspectives com punts d'origen dels professors-artistes que ens donen una idea global de l'experiència.

"They (the arts) provide encounters that foster the capacity to construct interpretations. The need to interpret is necessary in life, since reliable knowledge is often unavailable or filled with ambiguous and conflicting data. The interpretation of works of art not only enables one to construct understandings about them but enables individuals to interpret other situations where life's circumstances are uncertain or unclear." (Efland 2002:161).

Ruppersberg. Still Life. (1982)

Quina relació hi ha entre les diferents narrativitats? Quina relació de poder s'estableix entre les parts? Què diu aquesta imatge? Què vol dir? Què diu de mi? Què està narrant? Des d'on parlo? Quina postura prenc?

Davant una imatge cal que passem de les metodologies d'observació i reproducció a metodologies de participació per això resulta essencial generar un espai de crítica , com un espai de possibilitat i d'emergència de les subjectivitats. És necessari fer una reflexió del què ens vol diu la imatge, no sols el què diu per tal de crear un diàleg real amb el text i la imatge a partir de espai de crítica

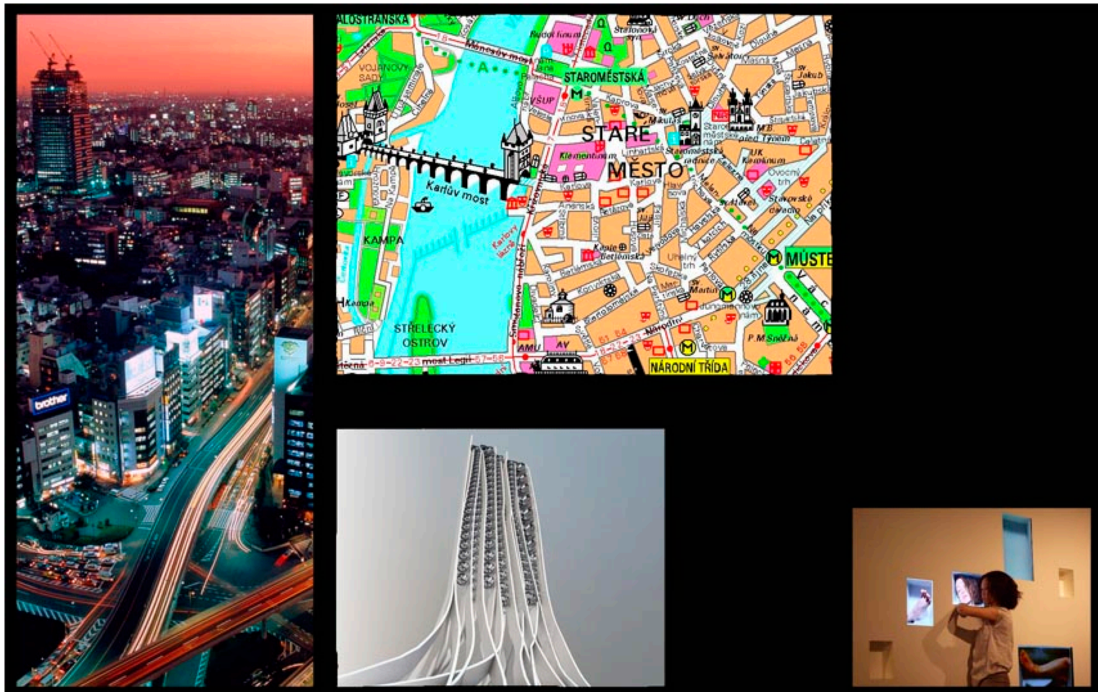
Com has entrat en contacte amb aquest problema?
Per què aquest problema t'ha escollit a tu?
Des d'on em penso?
Què miro?
Quin lloc ocupo?

El què permet fer investigació a partir de les imatges és el fet de desvetllar les relacions dels relats socials a partir de la pròpia identitat, subjectivitat i diversitat:

On et col·loques en la relació imatge-jo?
És el lloc on vols estar o és on t'han posat sempre?
Quin trajecte has fet?
Què diu de mi la imatge?

Investigar a partir i amb les imatges porta a indagar les relacions entre els elements creant coneixement a partir del diàleg i debat des de posicions no sempre coincidents:

Qui autoritza les narracions?
Com mirem l'altre?
Quina imatge de nosaltres té "l'altre"?
Miro des de "l'altre"

D'esquerra a dreta i de dalt a baix:
Imatge de Tokio, fragment d'un plànol de Praga per a turistes que visiten la ciutat, disseny sostenible d'un gratacels i imatge de la performance de Kentaro Taki i Naoya Oe: Living in the box http://www.youtube.com/watch?feature=endscreen&NR=1&v=tyXMvVb5DEU

Com és representada la ciutat en cada una de les imatges? Quines visions de ciutat estan representant? Quins conceptes hi ha al darrera de cadascuna d'elles? Quina narrativitat hi ha en cadascuna d'elles? Des d'on parlen els seus autors? Qui capacita cadascuna de les narracions? Què hi ha "al darrera" de cadascuna d'elles?

A mode de conclusió, és essencial la incorporació d'una visió crítica i reflexiva a les aules per tal de no educar consumidors passius. Conèixer i comprendre les imatges, confrontar els estudiants amb elles, tant del present com del passat i entendre com les imatges influeixen les nostres visions, sobre nosaltres mateixos i sobre l'univers visual que ens envolta i del que formem part, en relació amb la cultura i el context de hem d'entendre.

Des d'aquest enfocament, caldria que els educadors tinguéssim en compte què és el que els proposarem als alumnes com aprenentatge artístic, aquest enfocament amplia la concepció d'ensenyament i aprenentatge en les arts i no sols té en compte les obres d'art canòniques , sinó que ens porta a repensar l'educació des d'un punt de vista transdisciplinar i incorporar a l'aula coneixements originaris d'altres àrees com el cine, el teatre, els videojocs, la moda, la cultura popular, però també les ciències socials, naturals, el llenguatge matemàtic i el verbal, per posar alguns exemples.

Finalment, com a docents hauríem de reflexionar si estem prou atents en els interessos que posseeixen els nostres alumnes, quins són els contextos on es mouen, quin tipus d'imatges estan acostumats a mirar i si prenem aquests com potencials per a l'ensenyament, per a captar el seu interès i atenció i el què és més important, per a que puguin aplicar els continguts apresos a l'escola en la seva vida diària com a eines per a viure en el cos de la nostra societat formada per totes les parts heterogènies que la composa i esdevenir ciutadans conscients.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AGUIRRE. I. (2011). Cultura visual, política da estética e educação emancipadora. En Martins, R. & Tourinho, I. (Eds). *Educaçao da Cultura Visual: Conceitos e contextos.* pp. 51-68. Santa Maria (Brasil): Editora UFSM.

CLANDININ, Jean D & CONNELLY, Michael F (2000). *Narrative Inquiry. Experience & Story in Qualitative Research*. San Francisco: Jossey Bass

DEWEY, John (1934). *Art As Experience.* New York: Minton Balch

EISNER, William Erwin (1995). Educar la visión artística. Barcelona: Paidós.

EFLAND, Arthur, D (1990) A *History of Art Education: Intellectual and Social Currents in Teaching the Visual Arts.* New York: Teachers College Press

FREIRE, Paulo (1973). *Pedagogy of the Oppressed*, New York: Seabury Press

HALL, Stuard (1996). Critical dialogues in cultural studies. London: David Morley & Kuan-Hsing Chen.

HERNÁNDEZ, Fernando (2008). Educación artística para la comprensión de la cultura visual. IX Jornadas del Maestro Investigador. Medellín: Universidad Pontificia Boliviana

___________________ (2007). *Espigador@s de la cultura visual. Otra narrativa para la educación de las artes visuales.* Barcelona: Octaedro

___________________ (2010). Educación y Cultura Visual. Barcelona: Octaedro

HERNÁNDEZ, Fernando y RIFÁ, Montserrat (2011). *Para una génesis de la investigación autobiográfica y de su lugar en educación. Publicado en Investigación autobiográfica y cambio social . Barcelona: Octaedro*

PAULY, Nancy (2003). Interpreting Visual Culture as Cultural Narratives in Teacher Education. Publicat a Studies in Art Education. USA: National Art Education Association.

